

KİTABXANALARIN VEB SAYTLARININ FORMAT VƏ MƏZMUN TƏHLİLİ

Namiyə Nəbiyeva

İlimi

nebiyeva.namiye@mail.ru

Kitabxanaların veb saytlarının format və məzmun təhlili

Xülasə: 1990- rind v v ll rind rl
siyy t vasit si kimi q sas m qs di veb saytlarla laq li
ki tl rini t svir etm k v zmun v
format hlil etm kdir. Bu m qal d standart universitet praktika-
yy nl rbaycan universitetl rind ki ki-
tab ziyy ti d t

Форматно-контентный анализ библиотечных сайтов

Резюме: -

Format and content analysis of library websites

Abstract: In the early 1990s, numerous libraries adopted the web as a communication tool with users. The principle objective of this paper is to describe the characteristics of libraries related to the web sites and to analyze the web sites of libraries in terms of content and format. This paper also analyze the current state of library websites in universities in Azerbaijan, aiming to determine their compliance with standard website practices. This research, being one of the first studies of its kind, should interest information professionals and librarians responsible for developing and improving the quality of their websites.

Açar sözlər: kitabxana, universitet, veb saytlar, internet, informasiya-kommunikasiya

Ключевые слова: -

Key words: library, university, web sites, internet, information and communication technologies, format and content, analysis.

Giriş: İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyalarının sürətli inkişafı və dəyişməsi nəticəsində fərdlər zaman və məkandan asılı olmayaraq informasiya əldə edə bilirlər. İndi dünyada informasiyanın strateji əhəmiyyətini nəzərə alaraq demək olar ki, bu sürət fərdlər, müəssisələr və cəmiyyətlər üçün önəmli üstünlük təşkil edir. İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyalarındakı sürətli inkişaf insanların məlumat əldə etməsini asanlaşdırır. Bununla birlikdə, asan-

lıqla əldə edilən, paylaşılan və yenilənən informasiyada nəzarətsiz və həddindən artıq artım olmuşdur. Həddindən artıq məlumatın artması anlayışı, fərdin mənim-səyə biləcəyindən daha çox məlumata məruz qalması və informasiyanın faydalı deyil, maneə faktoruna çevrilməsidir. Həqiqətən, gün ərzində alınan e-mailərin, SMS-lərin çox olması, sosial şəbəkələrdə sürətli dəyişiklik və gündəlik baxılan onlayn məlumat mənbələrinin dövrüyyəsi nəzərə alındıqda fərdlərin idrak, hissiyyat və ünsiyyət baxımından həddindən artıq yükləndiyini demək mümkündür.

Məsələnin qoyuluşu: İnformasiya əsrində məlumatların artım sürətinin ağılaşmaz ölçülərə çatması ilə əlaqədar mütəxəssislərin öz sahələrindəki yenilikləri daim izləməsi üçün çox səy tələb olunur. Elə bu nöqtədə kitabxanaların rolunu xüsusi qeyd etmək lazımdır. Çünki kitabxanalar mahiyyətə tələb olunan informasiyanı tələbatçıya çatdırmağa borclu olan əsas məlumat mərkəzləridir. İndi dövrlə ayaqlaşan kitabxanaların informasiyanı çatdırma vasitələri də dəyişmişdir. Bu prosesdə kitabxananın bir nömrəli "əməkdaşı" internetdir. İnternet dünyada informasiyanın kəmiyyətə artması və informasiya texnologiyalarının inkişafı prosesində vacib vasitədir. İnternetin ən sürətlə böyüyən segmenti olan World Wide Web (www: Ümumdünya hörümçək toru) kitabxana/informasiya mərkəzləri tərəfindən getdikcə daha çox istifadə olunmaqdadır. Xüsusilə internet, informasiya texnologiyalarına çoxlu investisiya qoyan və daha geniş auditoriya üçün onlayn məlumat yayma kanallarını təkmilləşdirməyə çalışan kitabxanalar üçün əvəzədməz elementə çevrilmişdir.

Məsələnin izahı: "Kitabxana-internet" əməkdaşlığında veb saytların rolunu xüsusi vurğulamaq lazımdır. Ölkəmizdə bəzi iri kitabxanaların saytları məlumat əldə etmək baxımından bir çox istifadəçinin tələblərinə müəyyən mənada cavab verir. Kitabxana veb saytından istifadənin sürətli, rahat və səmərəli olması istifadəçilərin məmnun olmasında əsas rol oynayır.

Veb sayt vebdə müəyyən bir mövzu ətrafında toplanan və əsasən ana səhifə vasitəsi ilə digər saytlarla əlaqələndirilə bilən veb səhifələri qrupundan ibarətdir. Veb səhifə isə internetdəki mətn, şəkillər və səsi ehtiva edən hər bir sənədə verilən addır.

Kitabxananın veb saytı onun elektron mühitdə xarici dünyaya açılan pəncərəsidir. Veb saytlar kitabxanaların öz xidmətlərini təqdim etməsi baxımından son dərəcə effektiv vasitədir. Yaxşı bir veb sayt istifadəçilərin xidmətlərdən lazımi şəkildə faydalanmasını təmin etməklə bərabər müəssisə haqqında da təəssürat yaradır.

Bir veb sayt yaratmaqda və idarə etməkdə məqsəd istifadəçilərə faydalı xidmət göstərmək və təşkilatın xidmətlərini elan etmək üçün müvafiq bir pəncərə açmaqdır. Veb sayt layihəsinə başladığında əvvəlcə saytın məzmununu və strukturunu təyin edən məqsədlər müəyyənləşdirilməlidir Bu mərhələdən sonra lazımi texniki infrastruktur qurulmalı, yaradılan sayt yoxlanılmalı və istifadəçilərdən gələn rəylərə görə qüsurlar aradan qaldırılmalıdır. Kitabxanaların istifadəçilərə yaxşı təşkil olunmuş və məntiqi quruluşlu veb sayt təqdim etmələri gələcəkdə onların eyni saytdan istifadə etmələri üçün motivasiya yaradır.

Veb səhifələrin formatını və funksiyalarını qiymətləndirərkən 5 əsas məqam qeyd edilməlidir. bunlar; dəqiqlik, səlahiyyətlilik, obyektivlik, məzmun və aktuallıqdır.

- Dəqiqlik, saytdakı məlumatların etibarlı və dolğun olub-olmamasının düzgünlüyü; səhifədəki məlumatları yoxlayan redaktorun və ya mütəxəssisin olub olmadığını və səhifədəki mətn, qrafika və ya səs kimi elementlərin səhv və ya əskik olub-olmadığı kimi məsələləri əhatə edir.
- Səlahiyyətlilik, veb saytın kommersiya, təhsil, hərbi və ya inzibati məqsədli olub-olmaması; saytın məqsəd və vəzifələri; sayt inzibatçısının olub-olmaması və saytdakı məlumatlar ilə bağlı cavabdeh bir şəxsın olub-olmaması kimi özəllikləri ifadə edir.
- Obyektivlik, saytdakı məlumatların obyektiv olub-olmaması; informasiyanın təqdimatında əlavə şərhələrin və təsir məqsədli cəhdlərin olub-olmaması; varsa reklamların səhifənin məzmununa təsir göstərməsi və.s kimi məsələləri əhatə edir
- Məzmun, saytın yaradılması məqsədindən asılı olaraq oradakı məlumatların istifadəçi məqsədləri ilə üst-üstə düşməsi; istifadəçinin axtardığı məlumatın faydalı olub olmaması və istifadəçinin əldə etdiyi məlumatın kifayət olub-olmaması kimi xüsusiyyətlərə aiddir.
- Aktuallıq, veb saytda günün tarixinin olub olmadığını; səhifənin sonuncu dəfə yenilənməsi ilə bağlı informasiyanın olub olmadığını; səhifədəki keçidlərin aktiv olub olmadığını və açılan keçidlərin aktual olub olmadığını kimi xüsusiyyətləri ifadə edir.

Bu meyarlara əlavə olaraq sayta daxil olmaq, ümumi görünüş, istifadə rahatlığı, texniki xüsusiyyətlər və interaktivlik də vacibdir. Kitabxana veb saytının texniki baxımdan lazımi səviyyədə işləməsi ilə yanaşı məzmun baxımından da yaxşı təşkil olunması istifadəçilər üçün vacibdir.

Mütəxəssislərin fikrincə adı çəkilən maddələrə əlavə olaraq hər bir kitabxana veb saytı istifadəçilər üçün aşağıdakı özəlliklərə də malik olmalıdır:

- ✚ Kitabxana haqqında məlumat
- ✚ İnternetdə seçilmiş mənbələrə keçid
- ✚ İnteraktiv e-poçt
- ✚ Kitabxana ünvanı
- ✚ Kitabxananın yerləşdiyi ərazi haqqında məlumat
- ✚ Səhifənin sonuncu dəfə yenilənməsi haqqında məlumat
- ✚ Kitabxana kataloquna keçid
- ✚ Digər kitabxanaların onlayn kataloqlarına keçid
- ✚ Yerli hökumət və ictimai qurumlarla əlaqə imkanı
- ✚ İnternet axtarış mühərriklərinə qoşulma
- ✚ Kitabxana və onun xidmətləri haqqında məlumat
- ✚ Şəxsi kolleksiyalara keçid, əgər varsa
- ✚ Ziyarətçi sayğacı
- ✚ Kitabxananın internetə çıxışı barədə məlumat

- ✚ Kitابخana qaydaları
- ✚ Kitابخananın missiyası haqqında məlumat
- ✚ Kitابخana fəaliyyətinin illik hesabatları
- ✚ İstifadəçi təhsili

Bir veb saytın yaradılmasında istifadəçilərin marağını cəlb edən harmoniyalı rənglər, mətnlər və fondan istifadə edilməlidir. Rənglərdən düzgün istifadə və səhifə dizaynında əsas məqsəd veb səhifənin oxunaqlı olmasıdır. Bu, əgər varsa; qrafika, şəkillər və cədvəllərə də aiddir.

Veb saytdakı məlumatların əldə edilməsində əsas amil keçidlərdir. Keçidlər səhifədə sistemli planda yerləşdirilməlidir. Bundan əlavə, keçidlərdən asan istifadə və səhifələr arasındakı keçidlərə daxil olmaqda yükləmənin çox vaxt aparmamağı istifadəçilər üçün asanlıq təmin edir. İstifadəçilər işləməyən keçidlərə rast gəlib vaxt itirərlərsə eyni saytdan yenidən istifadə etmək istəməyə bilərlər. Səhifə redaktorları və ya "Webmasterlər" mütəmadi olaraq səhifədəki keçidləri yoxlamalı və ya yeniləməlidirlər. Çünki bir veb saytın dəqiqliyi aktiv keçidlərlə qiymətləndirilə bilər. Veb saytlardan rahat istifadə fenomeni həm xidmət göstərənlər, həm də istifadəçilər üçün böyük əhəmiyyət daşıyır.

İnformasiyanın qloballaşması ilə kitabxanaların istifadəçilərinə təqdim etdiyi xidmətlər də getdikcə artmışdır. Xüsusilə, 1990-cı illərdə internetdən istifadənin artması ilə kitabxanadan uzaq ərazilərdə yaşayan istifadəçilər üçün elektron poçt vasitəsi ilə resurslardan istifadə prosesi başladı. Daha sonrakı mərhələdə onlayn konsaltinq mənbələrindən istifadə olunmağa başlandı. Məsələn, interaktivliyi təmin edən proqramlar sayəsində "kitabxanaçıdan soruşun (ask a librarian)" xidməti, video konfrans və real vaxt rejimində söhbət həm istifadəçilər, həm də kitabxanaçılar üçün məhsuldarlığı təmin edir.

İstifadəçilər üçün çap mənbələrindən istifadənin müəyyən məhdudiyyətləri var. Bu məhdudiyyətlərə çap materiallarının kitabxana xaricinə çıxarıla bilinməməsi, çap mənbəyinin eyni vaxtda birdən artıq istifadəçiyə verilə bilməməsi və ya nüsxəsini çıxarmaq kimi məhdudiyyətlər daxildir. Kitabxana veb saytlarından onlayn mənbələrə daxil olmaq yuxarıda göstərilən məhdudiyyətləri aradan qaldıra bilər.

İstifadəçilərin veb saytlara dair əsas istəyi ehtiyaclarını ödəmək üçün dəqiq və müasir mənbələrin mövcudluğu və onları asanlıqla əldə etmək imkanlarıdır. Veb saytdan istifadə edərək məlumat əldə etməyə çalışan istifadəçilər üçün ön plana çıxan əsas prinsiplərə mənbələrin etibarlılığı, yaxşı dizayn, məlumatı əldə etməyi asanlaşdıran interfeys, sürətli yükləmə, faydalı, tam və dəqiq məzmun və.s daxildir.

İnformasiya texnologiyaları kompüter və internetdən istifadənin gündəngünə artmasını təmin edir. İnformasiya texnologiyaları sahəsindəki inkişafı paralel olaraq kitabxanalar veb saytlar hazırlayaraq istifadəçilərin tələbatlarını ödəməyə çalışır. Veb saytlara asan əlverişlik imkanı, sürətli və istifadəçi yönümlü olması istifadəçilərin məmnuniyyətinə təsir göstərir.

Azərbaycanda 33-ü dövlət, 7-i xüsusi təyinatlı, 11-i özəl olmaqla ümumilikdə 51 universitet fəaliyyət göstərir. Bu universitetlərin kitabxanalarının internetdə veb saytlarının olub-olmadığı araşdırılarkən müəyyən fikirlər söyləmək mümkün olur. Ayrı ayrı kitabxanalara gəldikdə isə M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi Prezident Kitabxanasının, Cəfər Cəbbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının, Firidun Bəy Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının veb saytları xüsusi vurğulanmalıdır.

Belə ki, bəzi universitetlərin veb saytları ümumiyyətlə aktiv deyil. Universitetlərin əsas veb səhifələrindəki kitabxana veb saytları müxtəlif bölmələrdə yer alır və bu saytların kitabxana veb səhifələri ilə olan əlaqəsi bəzən ana səhifədə asanlıqla görünür, bəzən də alt səhifələrdə rast gəlinir. İstifadəçilər adətən kitabxana səhifəsinin ünvanını universitet ana səhifəsindən əldə etməyə üstünlük verirlər. Kitabxanalarının saytlarının forma-struktur baxımından analizi onu deməyə imkan verir ki, veb saytlarda istifadənin asanlıqına görə fon rəngi olaraq ağ rəngə üstünlük verilir. Veb saytlarda rənglərdən istifadə fərqləndirici, istiqamətverici və vurğulayıcı funksiyaları yerinə yetirir. Ümumiyyətlə, tipik olaraq, veb saytlarda ağ fonda qara və ya qırmızı yazılardan istifadə olunur. Bu istifadəçilərin mətnləri göz yorulmadan oxumalarını asanlaşdırır.

Qlobal kitabxana istifadəçisinin veb saytdakı məlumatlardan faydalanması üçün fərqli dil seçimlərinin verilməsi istifadəçi məmnuniyyəti baxımından effektiv yanaşmadır. Kitabxanaların veb saytında Azərbaycan dilindən başqa dil olaraq ingilis və rus dillərindən istifadə edilir. Yalnız ADA Universitetinin saytı ingilis dilində fəaliyyət göstərir.

Bu günün informasiya texnologiyaları istifadəçiyə kitabxanaya getmədən xidmətlərdən ən effektiv şəkildə istifadə etmək imkanı verir. "Kitabxananın ən vacib xidmətlərindən biri öz kolleksiyasını istifadəçilərə tanıtmadır. Bu kataloqlar vasitəsi ilə həyata keçirilə bilər. Onlayn kataloqlarda veb vasitəsilə axtarış aparılması kitabxana üçün əvəzəlməz meyara çevrilmişdir." Kitabxanaların avtomatlaşdırılmasının ölkəmiz üçün yeni bir proses olduğuna görə nəzərdən keçirilən kitabxanaların veb saytlarında elektron kataloqların mövcudluğu indiki vəziyyətdə gələcək perspektivlər barədə danışmağa əsas yaradır.

Veb saytlarda elektron kataloq bölmələri biblioqrafik axtarış aparmağa imkan verir. Lakin təəssüf ki, resusların tam mətni açıq istifadəyə verilmir. Bunun səbəbləri müxtəlifdir: müəlliflik hüququ problemi, kitabın elektron versiyasının saytda yerləşdirilməməsi və.s

Veb saytlara baxdıqda məlum olur ki, Azərbaycandakı kitabxanaların istifadə etdikləri avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemləri İRBİS, VTLS, Föllet və MILLENNIUM və Alisa-dır.

Verilənlər bazalarına gəldikdə bəzi kitabxanaların veb saytlarının həm onlayn biblioqrafik verilənlər bazası, həm də onlayn tam mətnli verilənlər bazalarına keçid imkanı verdiyini görmək olar.

Bir çox saytlar başqa kitabxanaların saytlarına, verilənlər bazalarına keçid imkanı verir. Lakin, təəssüf ki, əksər kitabxanaların saytlarında işləməyən keçidlərə də rast gəlmək mümkündür.

Veb saytların mütəmadi olaraq yenilənməsi internet istifadəçilərində sayt haqqında müsbət təəssürat yaradan ən vacib elementlərdən biridir. Saytın davamlı yenilənməsi istifadəçilərin sayta daha tez-tez daxil olmasına imkan verir. Veb saytların yenilənməsi kitabxananın sayta və xüsusən istifadəçilərə olan diqqətinin ifadəsidir. Saytda son yeniləmə tarixinin göstərilməsi kitabxanaya aid informasiyaların nə qədər yeni olduğunu müəyyənləşdirmək baxımından vacibdir.

Veb saytlar istifadəçilərə kitabxanalarla əlaqə saxlamağa imkan yaradır. Kitabxanaların veb saytında istifadəçilərlə əlaqə qurmaq və onlardan rəy almaq istəyini göstərən poçt ünvanları, telefon-faks nömrələri və e-mail ünvanları göstərilir. Nəzərdən keçirilən iri kitabxanaların demək olar ki, hamısının veb saytlarında əlaqə vasitəsi kimi onların ünvanı, telefonu və e-mail ünvanları haqqında məlumat verilir.

İndiki rəqabət mühitində müəssisələrin statusu fərqləndirici elementdir. İstifadəçilər məlumat əldə etməklə bərabər müəssisələrin statusunu da qiymətləndirir. Kitabxanaların veb saytlarının hamısında kitabxana haqqında xüsusi bölmə ayrılmışdır. Müəssisələrdə missiya anlayışı, onun yaranma səbəbini, nə etmək istədiyini və məqsəd, vəzifələrini izah edən yazılı məlumatdır. Bir kitabxananın vəzifəsi onu digər kitabxanalardan fərqləndirici xüsusiyyətə malikdir. İstifadəçilər üçün bu cür məlumatları əldə etmək, kitabxananın missiyası və təşkilati, inzibati strukturunu bilmək, onların kitabxanaları daha yaxşı tanımalarını təmin edir.

Kitabxana veb saytlarında internetdəki müxtəlif məlumat xidmətləri də təqdim edilir. Bu günün informasiya texnologiyaları istifadəçilərə kitabxanaya getmədən xidmətlərdən ən effektiv şəkildə faydalanmaq imkanı verir.

Nəticə: Müqayisədəri universal kitabxanaların saytlarında həm məzmun, həm də forma baxımından zənginlik müşahidə olunur. Belə ki, bu saytlarda kitabxana haqqında məlumatlar, eyni zamanda onun strukturu, yəni şöbə və bölmələri, rəhbərliyi, kitabxanadan istifadə qaydaları, kitabxananın təqdim etdiyi xidmətlər, kitabxananın resursları, o cümlədən yeni daxil olmuş ədəbiyyat, müxtəlif şəkil, video və.s. materiallar yerləşdirilərək açıq istifadəyə verilmişdir. Bu baxımdan Firidun Bəy Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının veb saytı xüsusilə fərqlənir. Saytda uşaqlar üçün səsli nağıllar, mahnılar, 3D kitablar, çizgi filmləri, danışan kitablar, təqdimatlı

B m

ə

v

d

ə

xanaların veb saytlarının hər biri məzmun təhlili metodundan istifadə etməklə təhlil edilmişdir.

Ümumiyyətlə, istifadəçilərin axtardıqları mənbələri və ya məlumatları asanlıqla əldə etməsi veb saytın səmərəli işləməsinin göstəricisidir. Məzmun meyarları baxımından müqayisə edərkən belə qənaətə gəlmək olar ki, iri kitabxanaların veb saytları universitet kitabxanalarının veb saytlarına nisbətən daha əhatəlidir. Ağ rəng veb saytların əsas fon rəngidir. Saytlarda elektron poçt və kitabxanaların telefonu isə əsas rabitə vasitəsi kimi istifadə olunur.

Nəticə olaraq, iri kitabxanaların saytlarının universitet kitabxana saytlarından daha effektiv şəkildə internetin imkanlarından istifadə etdiyi müəyyən edilmişdir. Veb səhifələr universitet kitabxanası veb saytlarının dinamik quruluşunu nəzərə alaraq istifadəçilərin tələblərinə uyğun olaraq tərtib edilməlidir.

Belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, baxmayaraq ki, son onilliklərdə veb kommunikasiya qurmaq üçün ən böyük platformaya çevrilmişdir, lakin respublikamızın universitet kitabxanaları veb-kimliklərini zəif təmsil edirlər.

Universitetlər qlobal əlaqələrini yaxşılaşdırmaq üçün digər iri kitabxanalar kimi vebdəki varlıqlarını göstərməyə diqqət yetirməlidirlər. Veb portalların hazırlanması və inkişafı ilə bağlı düzgün təlim əməkdaşlar üçün maraqlı ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Nəbiyeva.N.İ. İnformasiya əsrində innovativ biblioqrafiya xidmətləri// Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya: elmi, nəzəri və təcrübi jurnal.2016, № 2(39), s.86-93.
2. Holly Yu. (2005). Content and Workflow Management for Library Web Sites: California State University:Information Science Publishing.
3. ada.edu.az
4. admiu.edu.az
5. anl.az
6. asoiu.edu.az
7. azdretk.ucoz.net
8. azmiu.edu.az
9. aztu.edu.az
10. bsu.edu.az
11. clb.az
12. hacettepe.edu.tr
13. khazar.org/az
14. ndu.edu.az
15. preslib.az
16. rektk.az
17. retk.az
18. ryl.az
19. science.gov.az
20. unec.edu.az

Rəyçi: p.ü.f.dok., dos. S.P.İsmayılova